

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНФІДЕНЦІЙНОСТІ СПОВІДІ ГРОМАДЯН КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИМИ ЗАСОБАМИ: ПРОПОЗИЦІЇ ДО ЗАКОНОДАВСТВА

УДК 343.4

Найголовнішим компонентом повноцінного життя людини є свобода. Лише в її умовах людина повною мірою може задовольнити власні потреби та інтереси, може ставити перед собою найрізноманітніші цілі і намагатися їх досягти, може розвивати і реалізовувати у різних напрямках свої здібності тощо. Але людина живе у суспільстві в оточенні не тільки гармонії, а й суперечностей та конфліктів. Тому важливо, щоб її свобода була надійно підкріплена гарантіями захищеності від зовнішнього неправомірного втручання [15, с.18].

Право лише у найзагальніших рисах впливає на характер відносин між людьми у сфері особистого життя. Ці відносини регулюються в основному моральними та релігійними нормами. Як зазначає І.Л.Петрухін, право на особисте життя виражається, зокрема, у свободі спілкування між людьми на неформальній основі. Людина сама визначає коло своїх знайомств і зміст розмов з близькими, знайомими, рідними. Вся сфера сімейного життя, родинних і дружніх зв'язків, домашнього укладу, інтимних та інших особистих відносин, уподобань, симпатій і антипатій охоплюється поняттям недоторканості особистого життя [14, с.7-8]. Таким чином, особисте життя не тільки морально-соціальна, але й правова категорія; вона набуває правового змісту у зв'язку із встановленням обов'язку держави захищати її від порушень [6, с.157].

Вищесказане дає підстави ставити питання про державний захист таємниці сповіді громадян як складової конфіденційної інформації про особу. Саме цим і визначається **мета даної статті** – дослідити питання необхідності та можливості встановлення кримінально-правової охорони таємниці сповіді священнослужителю.

У сучасній юридичній літературі фактично відсутні наукові розробки цього питання, на основі яких можна було б виробити обґрунтовані пропозиції про внесення змін до чинного законодавства України. Так, у даний час в Україні таємниця сповіді переважно є об'єктом досліджень богословсько-теологічної науки [2], що ж до питання про встановлення юридичної відповідальності за розголошення цієї таємниці, то воно піднімалося лише під час розробки проекту Кримінального кодексу у України 1994-2001 рр. [16; 6].

Таємниця сповіді священнослужителю є одним із видів професійної таємниці – конфіденційної інформації, яка довіряється представникам певних професій громадянами з метою здійснення (захисту) своїх прав та законних інтересів (у тому числі – права на свободу світогляду і віросповідання, яке згідно ч. 1 ст. 35 Конституції України, включає свободу сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати ніякої, безперешкодно відправляти релігійні культу і ритуальні обряди, вести релігійну діяльність)..

У наш час вплив церкви, релігійності, релігійних норм і цінностей на життя суспільства у постсоціалістичних державах значно збільшився. Це пояснюється у певній мірі суттєвою зміною умов життєдіяльності і підходом до релігії як важливої інтегруючої сили і фактора духовно-морального відродження народу.

Святі Тайни встановлюються тільки у християнських Церквах. Як у католицькій, так і в православній Церквах встановлено 7 Святих Тайн: Хрещення, Миропомазування, Євхаристія, Каяття (Сповідь), Помазування хворих (Єлеопомазування), Священство, Шлюб. Кожна Свята Тайна (за церковними канонами) має видиму і невидиму для людського ока сторону своєї дії [4, с.1]. У зв'язку з цим тільки Тайна Каяття (Сповідь) набуває особливого значення, оскільки її зміст має стати недоступним нікому, окрім священнослужителя і того, хто сповідається.

Історія каяття і покути дуже давня. Про каяття за недобрі вчинки зустрічаємо згадки у багатьох літературних пам'ятках народів Сходу, у тому числі у Старому Завіті [3, с.2]. Євангелія передає нам, що Покаяння, як Тайну, установив сам Ісус Христос. У Євангелії від Луки згадується, як Ісус Христос оздоровив “розслабленого” й сказав йому: “Чоловіче, прощаються тобі гріхи твої” (Лук. 5: 17-20). Після воскресіння Ісус з'являється учням, звертаючись до них зі словами: “Мир вам! Як Мене послав Отець, так Я посилаю вас!” Сказавши це, Він дихнув і говорить до них: “Прийміть духа Святого! Кому гріхи простите, – простяться їм, а кому затримаєте, – то затримаються!” (Ів. 20: 21-23). Таким чином, Євангелія чітко підкреслюють, як була встановлена Тайна покаяння. Вона пройшла довгий і тривалий процес свого існування. Після Реформації частина християн, які перейшли до протестантизму, відмінили Тайну каяття. У протестантів вона існує лише як обряд, коли людина при всій громаді кається у своїх гріхах. У католиків та православних Тайна каяття збереглася так, як за святими переказами, вона уділялась Апостолами.

Тайна каяття передбачає велику підготовчу роботу совісті тієї людини, яка кається, і полягає у дотриманні “п'яти умов доброї Совісті”.

До них належать і такі, як “зробити іспит совісті” та “визнати гріхи на Сповіді перед Священиком” [3, с.2].

Тайна покаяння вимагає, щоб кожен каятник зробив спершу іспит совісті. Для того, щоб зробити іспит совісті, спочатку потрібно пригадати всі свої гріхи.

Визначення гріха дають підручники з катехизму: “Гріх – це добровільний і свідомий переступ людиною Божої волі... Бог залишив за людиною право вільного вибору. Людина може вчинити добро чи зло. Все зло, яке людина чинить проти інших людей, є одночасно злом проти Бога. Це зло і називається гріхом... Гріх може бути здійснений думкою, вчинком, необережністю, навіть байдужістю” [9, с.34, 106-107, 208].

Як зазначає Л.Я.Геник, “при вчиненні дуже важливу роль має намір. Адже гріх у думці – також гріх. Цікавим є той факт, що, за християнськими канонами, погана думка – теж гріх” [3, с.2]. Крім цього, слід враховувати й те, що віруючий “для дотримання умов доброї Сповіді” повинен визнати всі гріхи перед священиком. Таким чином, ми можемо стверджувати, що зміст Сповіді складають відомості, довірені громадянином священику, які носять найособистісніший (найінтимніший, найпотаємніший) характер серед інших видів довіреної інформації, що складають професійні таємниці.

Історії відомі численні випадки, коли порушення таємниці сповіді призводило до тяжких наслідків. Так, однією із причин трагічного розвитку подій “Кривавої неділі” 9 січня 1905 року історики вважають факт розголошення таємниці сповіді священиком Шліссельбурзької в’язничної церкви Георгієм Гапоном співробітникам царської охоранки [10, с.4; 11, с.4; 12, с.125]. Саме цей факт став причиною і того, що 31 січня 1905 року Синод позбавив Гапона сану і виключив із духовного звання [11, с.164].

Всі вони призводили до надзвичайно тяжких наслідків для особи. Тому виникає необхідність законодавчого закріплення та гарантування таємниці сповіді, що й було зроблено в Законі України “Про свободу совісті та релігійні організації”: “Ніхто не має права вимагати від священнослужителів відомостей, одержаних ними при сповіді віруючих” [8].

Доречно буде зазначити, що проект Кримінального кодексу України, розроблений Комісією Верховної Ради України з питань правопорядку та боротьби із злочинністю, вміщував статтю “Порушення таємниці сповіді” (ст. 146) [16]. Однак ця пропозиція була піддана критиці в юридичній літературі. В.Бородчук зазначає: “...сповідь практикується в православних та греко-католицьких і римо-католицьких церквах. А в Україні існує безліч інших релігійних конфесій. Таким чином, вільно

чи невільно автори проекту захищають цією нормою тільки деякі з існуючих конфесій і де-факто ставлять їх у привілейованіше становище” [1, с.7].

Як зазначає О.С.Дьомушкін, „релігійну таємницю можна розділити на два види: 1) таємниця віруючого, його право приховувати свою приналежність до релігії; 2) таємниця, довірена священнику, яку той не повинен розголошувати, наприклад, таємниця сповіді...

Другий вид – зберігати в таємниці довірені на сповіді відомості – професійний обов’язок священника, передбачений священними канонами. Ця таємниця не може бути розголошена у спілкуванні священника з громадянами, включаючи службових осіб... Священник не може розголошувати таємницю сповіді не тільки на офіційному допиті, але і в приватній чи напівофіційній розмові” [7, с.102-103].

В Кримінальному кодексі РФ відповідальність передбачена лише за „перешкодження здійсненню права на свободу совісті і віросповідань” (ст.148) – тобто тільки за незаконне розголошення й інші форми порушення режиму недоторканності першого (із зазначених О.С.Дьомушкіним) виду релігійної таємниці. Таким чином, в Росії таємниця сповіді священнослужителю фактично також не поставлена під охорону кримінального закону [17, с.374].

Вищезгадані взаємно протилежні наукові позиції В.Бородчука та О.Дьомушкіна для свого розв’язання вимагають більш глибокого аналізу із застосуванням сучасних наукових розробок такого поняття, як „режим відокремлення церкви від держави”.

Зміст режиму відокремлення церкви від держави, який існує і в Україні (ч. 3 ст. 35 Конституції України) щодо ставлення держави до церкви, характеризується такими ознаками: 1) держава та її органи не мають права контролювати ставлення своїх громадян до релігії і не ведуть обліку громадян за цією ознакою; 2) держава не втручається у внутрішню церковну діяльність (якщо при цьому не порушуються чинні закони). Зокрема, держава не втручається у зміст віроучень, обрядів, церемоній культу та інші форми задоволення релігійних потреб...; 3) держава не надає церкві матеріальної або будь-якої іншої, у т. ч. фінансової, підтримки [13, с.89]. Як видається, правовий захист з боку держави таємниці сповіді не виходить за рамки режиму відокремлення церкви від держави, виходячи з таких міркувань.

З одного боку, держава жодним чином не порушує та не втручається в обряд Сповіді, оскільки тільки санкціонує вже проголошену церквою її таємницю. А з іншого, – розголошення таємниці сповіді може завдати значної шкоди громадянам, бо в кінцевому результаті порушуються їх

конституційні права на особисте і сімейне життя та свободу думки (ст. 32, 34 Конституції України). Тобто *розголошення таємниці сповіді виходить за рамки внутрішньої діяльності церкви, через що (з урахуванням вищесказаного) потребує кримінально-правового захисту.*

Відповідно, захист таємниці сповіді має бути гарантований і у сфері кримінального судочинства.

У п. 1 ч. 1 ст. 69 КПК та п. 1 ст. 141 проекту КПК України до осіб, які не можуть бути допитані як свідки, віднесені й священнослужителі: “...з приводу того, що їм довірено або стало відомо при здійсненні професійної діяльності, якщо вони не звільнені від обов’язку зберігати професійну таємницю особою, що довірила їм ці відомості”.

Але таке однозначне, універсальне визначення змісту професійної таємниці без урахування її виду та специфіки є непридатним для забезпечення як інтересів охорони таємниці сповіді, так й інтересів судочинства. По-перше, вказівка на можливість звільнення священнослужителів від обов’язку зберігати “професійну таємницю особою, що довірила їм ці відомості”, грубо порушує основи християнської релігії і є прямим втручанням держави у справи церкви. І, по-друге, в інших випадках (крім збереження таємниці сповіді) християнські церковні канони не забороняють священникам свідчити у суді, більше того, на них буде покладена подвійна відповідальність за дачу неправдивих показань – перед законом і перед Богом.

Додатковим підтвердженням тому може слугувати досвід законодавчого врегулювання даного питання у дореволюційній Росії. Так, за правилами Судових статутів 1864 р. не могли бути допитані як свідки (“не допускались до свідчення”) священнослужителі – “стосовно зізнання, зробленого їм на сповіді” (ст. 93 та пп. 2 і 3 ст. 704 Статуту кримінального судочинства).

Тому, з урахуванням вищенаведеного, можна ставити питання про внесення доповнень до Кримінального кодексу України та змін до Кримінально-процесуального кодексу України.

Як видається КК України слід доповнити нормою такого змісту:

Стаття 181-1 „Порушення таємниці сповіді священнослужителю”.

- „1. Незаконне використання або поширення інформації, яка повідомляється на сповіді громадянами священнослужителям, – караються...
2. Ті самі дії, якщо вони спричинили тяжкі наслідки, – караються...”

До ст. 69 КПК та ст. 141 проекту КПК України слід включити окремий пункт такого змісту: „...) священнослужителі – з приводу того, що стало їм відомо на сповіді громадян”.

1. Бородчук В. Яким бути Кримінальному кодексу України // Урядовий кур'єр. – № 62-63. – 21 квітня 1994 року. – С.7.
2. Владика д-р Софрон Мудрий, ЧСВВ. Сповідь: джерело ласки. – Видання 2-е, доповнене. – Івано-Франківськ: Вид-во Івано-Франківського Теологічного Катехетичного Духовного Інституту, 1999. – 392 с.
3. Геник Л. Святі тайни (продовження) // Голос Краю. – Число 2. – 18 жовтня 2000. – С.1-2.
4. Геник Л. Святі тайни // Голос Краю. – Число 2. – 19 квітня 2000. – С.1-2.
5. Гусев В. Гапон – секретний співробітник охоранки чи борець за народну справу? // Історія України. – 1999. – № 34. – С.3-6.
6. Демократия и правовой статус личности в социалистическом обществе. – М., 1987. – С.157.
7. Демушкин А.С. Документы и тайна.-М., ООО „Городец-издат”, 2003.- 400 с.
8. Закон України “Про свободу совісті та релігійні організації” // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1991. – № 25. – ст.283.
9. Катехизм християнської віри. – Каунас: Zaltvyksle, 1990. – 238 с.
10. Крапива П. Гапон: революция 1905 г. // Правда Украины. – 1992. – 27 мая. – С.4.
11. Лурье Ф. Гапон и Зубатов (к истории политического сыска в России) // Нева. – 1990. – № 4. – С.161-175.
12. Любимов Д.И. Гапон и 9 января // Вопросы истории. – 1965. – № 8. – С.123-130.
13. Морозова Л.А. Государство и церковь: особенности их взаимоотношений // Государство и право. – 1995. – № 3. – С.86-95.
14. Петрухин И.Л. Личная жизнь: пределы вмешательства. – М.: Юрид. лит., 1989. – 192 с. – (Сер. «Право для всех»).
15. Погорілко В.Ф., Головченко В.В., Сірій М.І. Права та свободи людини і громадянина в Україні. – К.: Ін Юре, 1997. – 52 с. – (Б-чка «Нова Конституція України»).
16. Проект Кримінального кодексу України (внесений на розгляд Верховної Ради України Комісією з питань правопорядку та боротьби із злочинністю) // Іменем Закону. – № 43. – 28 жовтня 1994 року. – С.1-16.
17. Уголовное право: Часть Общая. Часть Особенная. Учебник / Под общ. ред. проф. Л.Д.Гахмана, проф. Л.М.Колодкина и проф. С.В.Максимова. – М.: Юриспруденция, 1999. – 784 с.

Korol I.B.

Providing the confidentiality of people's Confessions by the penal (criminal) Means:
the Propositions to the Legislation

This article deals with the questions of the importance and possibility of establishment of the criminal protection of the secrecy of confession to the preach from the position of dividing church from the state.

Key words: confession, secrecy of confession, church, state